

JANUSZ RUSACZYK
ARTYKUŁ
**„ZASOBY INTERNETOWE JAKO POMOC
W NAUCZANIU WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE”**

Wiedzę o społeczeństwie można uznać za specyficzny obszar szkolnego nauczania. Jako rodzaj swoistej edukacji obywatelskiej, przedmiot ten ma przynajmniej na poziomie szkoły średniej wyraźnie interdyscyplinarny charakter, a jego treści są bezpośrednio powiązane z życiem codziennym. Niewątpliwie rola, znaczenie oraz potrzeba nauczania wiedzy o społeczeństwie na różnych etapach edukacji szkolnej jako pewnego rodzaju wyposażania uczniów w niezbędną wiedzę i kompetencję obywatelską rosła wraz z rozwojem demokracji, która zasadniczo wymaga aktywnej i świadomej partycypacji członków społeczeństwa. Stąd też wiedza o społeczeństwie stwarza uczniom okazję do zdobywania podstawowej wiedzy o państwie i współczesnym świecie, dostarczając kategorii i drogowskazów rozumienia życia społeczno-politycznego, jako warunku świadomego uczestnictwa w demokracji.

Niemniej jednak, w polskich warunkach przedmiot ten był również obecny w poprzedniej epoce politycznej, występując pod różnymi nazwami (przykładowo wychowanie obywatelskie, czy też propedeutyka nauki o społeczeństwie). Jednak *de facto* spełniał on pewną rolę indoktrynacyjną i ideologiczną, bowiem jego główną treścią było uzasadnianie wyższości ustroju socjalistycznego nad kapitalistycznym oraz dowodzenie słuszności marksizmu. Po 1989 roku, kiedy w naszym kraju dokonały się fundamentalne przemiany ustrojowe w kierunku zachodniej demokracji i gospodarki kapitalistycznej, zasadniczo przeformułowano charakter wiedzy o społeczeństwie, aby przedmiot ten zaadaptować do nowej rzeczywistości, szczególnie w kontekście ogromnych potrzeb wyposażania jednostek w niezbędną wiedzę, umiejętności i postawy, konieczne dla poruszania się w nowych uwarunkowaniach demokracji i kapitalizmu.

Główne założenia przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”

Obecnie przedmiot ten nauczany w polskich szkołach istotnie wpisuje się w standardy szerszej, europejskiej edukacji obywatelskiej, a jego treści przewijają się na każdym etapie

nauczania szkolnego. W szkole podstawowej są one obecne w licznych kontekstach nauczania zintegrowanego przedmiotu pod nazwą „Historia i społeczeństwo” oraz w formie ścieżki edukacyjnej „Wychowania do życia w społeczeństwie”. Na poziomie gimnazjum podstawę nauczania wiedzy o społeczeństwie stanowią trzy moduły: wychowanie do życia w rodzinie, wychowanie obywatelskie oraz wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym. Cele tych modułów są ukierunkowane na kreowanie właściwych postaw wobec państwa i jego symboli, rozpoznawanie i świadome korzystanie z obowiązków i praw ucznia, praktyczne wykorzystywanie reguł i procedur demokratycznych w społeczności szkoły, wspieranie samorządności uczniowskiej, rozwijanie przedsiębiorczości oraz kształtowanie poczucia odpowiedzialności za siebie i innych. Tymczasem w szkole średniej wiedza o społeczeństwie staje się przedmiotem w pełni interdyscyplinarnym, implikującym swój wymiar politologiczny (polityk), socjologiczny (społeczeństwo), prawny (prawo) oraz wymiar stosunków międzynarodowych (globalizacja). Według podstawy programowej, cele nauczania na tym etapie ogniskują się wokół rozwijania dojrzałego poczucia współodpowiedzialności za państwo i społeczeństwo, wyposażania uczniów w pożądane cechy społeczne i obywatelskie, kreowanie odpowiedzialności za wspólne dobro oraz umiejętności oceny procesów mających miejsce w życiu publicznym, nabywanie przez uczniów umiejętności rozumienia przepisów i procedur prawnych oraz stosowania ich w praktyce, jak i wzmocnienia poczucia tożsamości narodowej i kulturowej. W efekcie uczniowie powinni:

- a) nabyć umiejętności aktywnego działania w sferze obywatelskiej,
- b) posiadać niezbędną wiedzę oraz operować kategoriami koniecznymi z punktu widzenia rozumienia zróżnicowanych stanowisk uczestników debat publicznych,
- c) posiadać umiejętność oceny własnych decyzji i działań,
- d) radzić sobie z urzędową biurokracją i odnajdywać się w sferze instytucji,
- e) krytycznie korzystać z rozmaitych źródeł informacji dotyczących spraw publicznych.

W związku ze ścisłą relacją, jaka zachodzi pomiędzy treściami omawianego przedmiotu a życiem codziennym oraz kompetencjami i postawami, których nie da się w łatwy sposób zmierzyć za pomocą systemu oceniania szkolnego, pojawia się więc pytanie, w jaki sposób skutecznie nauczać wiedzy o społeczeństwie. Pytanie to wydaje się tym bardziej doniosłe, jeśli uświadomimy sobie, że współczesny świat staje się coraz bardziej złożony, skomplikowany i nieprzejrzysty, a jego obecną naturę zasadniczo określają procesy intensyfikującej się globalizacji i nieustannej zmiany. Z tych względów wiele treści

przedmiotowych w szybkim czasie może ulegać dezaktualizacji bądź w wielu kontekstach tracić swoje uprzednie znaczenie. Z drugiej strony, w warunkach zmienności współczesnego świata, nie tylko uczniowie, ale również sami nauczyciele mogą mieć spory kłopot w poruszaniu się w obrębie zmieniających się struktur instytucjonalnych oraz w nadążaniu za zmiennych dyskursami obywatelskimi. Trudno bowiem nie zgodzić się z tezą, że jednym z fundamentalnych warunków zrealizowania zakładanych efektów nauczania jest przede wszystkim kompetencja nauczyciela, tym bardziej, jeśli musi być ona stale konfrontowana ze zmieniającą się rzeczywistością. To zasadniczo różni nauczycieli wiedzy o społeczeństwie od nauczycieli wielu innych przedmiotów, których treści charakteryzują się relatywnie marginalną podatnością na zmiany (na przykład matematyka, fizyka, biologia, etc.). Dlatego też wydaje się, że w kontekście nauczania wiedzy o społeczeństwie wykorzystanie zasobów internetowych w nauczaniu tego przedmiotu jest dzisiaj nieodzowne. Oczywiście nie oznacza to, że zasoby internetowe nie mają większego znaczenia w odniesieniu do nauczania innych przedmiotów, jednak z uwagi na szczególne uwarunkowania wiedzy o społeczeństwie i głębokie zakorzenienie jej treści w dynamicznie zmieniającym się i interdyscyplinarnie opisywanym świecie, rola ta wydaje się być w ich przypadku jedną z kluczowych.

Trochę historii – Internet

Zanim rozważone zostanie tytułowe znaczenie zasobów internetowych, warto pokrótce przypomnieć, czym jest Internet. Początków tej technologii można doszukiwać się w latach 60-tych ubiegłego wieku, kiedy w Stanach Zjednoczonych eksperymentalnie uruchomiono pierwsze węzły sieci łączącej komputery bez obecności wyodrębnionego punktu centralnego, dzięki czemu możliwe stało się stworzenie sieci funkcjonującej bez względu na awarię jakiegokolwiek jej części. Stworzona w ten sposób sieć o nazwie ARPANET bezpośrednio poprzedzała powstanie Internetu, jaki znamy dzisiaj. Początkowo sieci te zastrzeżone były do wykorzystania tylko na potrzeby wojska. Jednak pod koniec lat 80-tych zakaz ten zniesiono, wobec czego sieć internetowa stopniowo ulegała komercjalizacji. W obliczu upowszechnienia się komputerów osobistych oraz stworzenia w tym czasie nowych rozwiązań w postaci stron www. i dokumentów hipertekstowych, w szybkim czasie nastąpiła ekspansja masowego Internetu globalnego, który zaledwie w przeciągu kilku lat zdobył miliony użytkowników, stając się nieodłącznym elementem codziennej komunikacji.

W Polsce pierwsze sieci internetowe zostały zainstalowane w 1991 roku. Po kilku latach powstały zaś pierwsze polskie portale internetowe, takie jak Wirtualne Polska i Onet.

W 1999 roku założono Google, które zasadniczo zrewolucjonizowało poruszanie się po dynamicznie rozwijających się przestrzeniach i wzrastających z roku na rok zasobach internetowych, a w kolejnych latach wystartowały symbole współczesnej sieci internetowej – serwis Wikipedia, Skype oraz YouTube. Badacze współczesnych mediów często zwracają uwagę na fakt, że w dotychczasowej historii wynalezionych przez człowieka medialnych środków komunikacji, żadne inne medium nie zdobyło takich rzesz użytkowników w tak krótkim czasie. Postęp w dziedzinie sieci internetowych jest tak ogromny, iż mogłoby się wydawać, że od wdrożenia tej technologii do masowego obiegu, minęły lata świetlne. Aktualnie w krajach rozwiniętych użytkownicy Internetu stanowią większość członków społeczeństwa, natomiast brak kontaktu z siecią dotyczy jedynie marginalnych odsetków mieszkańców tych państw. W ten sposób tzw. wskaźnik internetyzacji stał się jednym z kluczowych mierników postępu cywilizacyjnego, bowiem Internet i jego nowe możliwości interaktywnej komunikacji szybko zostały włączone do systemów gospodarczych, społecznych, politycznych i kulturowych, dynamizując procesy intensyfikującej się po demontażu bloku wschodniego i zakończeniu „zimnej wojny”, globalizacji. Jednocześnie upowszechniony został termin „społeczeństwo informacyjne”, za pomocą którego opisuje się gospodarkę i społeczeństwo, które przestały opierać się na tradycyjnych wyznacznikach, takich jak przykładowo przemysł, a centralną kategorią rozwoju stała się właściwie informacja i jej obieg.

Rola Internetu w edukacji

Z uwagi na swoje nowe i nieznane wcześniej możliwości komunikacyjne oraz szybkie upowszechnienie, niemal od początku Internet był portretowany jako niezwykle potężne i w pewnym sensie rewolucyjne narzędzie, które nieuchronnie musi zostać wykorzystane w edukacji. Dostęp do wiedzy oraz jej aktualizacji, kontakt z wydarzeniami dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, interaktywność i niemal całkowite, wirtualne zniesienie tradycyjnych granic, to oczywiste możliwości, których nie można obecnie pominąć w każdym w zasadzie wymiarze współczesnego funkcjonowania, zarówno jednostek, jak i instytucji. Z punktu widzenia edukacji, Internet stanowi dzisiaj najważniejszy i nieunikniony zasób wiedzy światowej, która w coraz bardziej pluralistycznym i pozbawionym centralnych ośrodków kreowania idei społeczeństwie globalnym, staje się coraz bardziej rozproszona, a jej twórcami nie są już tylko autorytety, ale również zwykli obywatele, którzy biorą udział w nieograniczonym, sieciowym dyskursie. Spostrzeżenie to wydaje się niezwykle ważne

z punktu widzenia celów edukacyjnych, formułowanych w kontekście nauczania wiedzy o społeczeństwie. Jednym z centralnych zamierzeń tego przedmiotu jest bowiem uformowanie jednostki świadomej, krytycznej, potrafiącej poruszać się w pluralistycznym świecie i autentycznie zainteresowanej aktywnym uczestnictwem w sferze obywatelskiej. W tym sensie zasoby internetowe mogą pomagać zarówno nauczycielom, jak i uczniom w osiągnięciu tych celów, dzięki tworzeniu niezliczonych okazji do samodzielnego praktykowania dyskursów na tematy podejmowane w ramach nauczania przedmiotu i wyrabiania tym samym pożądanych uczniowskich postaw.

Z powyższymi celami koresponduje również informacyjna funkcja Internetu. Na niezliczonych stronach www. można znaleźć informacje i materiały na rozmaite tematy, które są na bieżąco aktualizowane, co jak już zasugerowano ma znaczenie szczególne w przypadku nauczania treści z zakresu wiedzy o społeczeństwie, które ulegają szybkiej dezaktualizacji. Dodatkowo, dzięki obecności wyspecjalizowanych witryn, poświęconych określonym dyscyplinom naukowym lub tematom, zarówno uczniowie, jak i nauczyciele uzyskują wgląd w treści, które mogą okazać się przydatne w edukacji obywatelskiej (na przykład treści ustaw, przepisów prawa, wzory pism urzędowych, druków, materiały źródłowe, podstawowe informacje o życiu publicznym oraz bieżące wiadomości o wydarzeniach w kraju i na świecie).

Poza tym, dzięki zniesieniu granic, które wciąż wydają się charakteryzować telewizję, Internet oferuje szereg alternatywnych źródeł informacji, otwierając tym samym łatwo dostępne możliwości spojrzenia na zjawiska i procesy społeczne, polityczne, gospodarcze, czy kulturowe z różnych punktów widzenia. Zasoby internetowe dostarczają tym samym asumptu do rozwijania zarówno wśród uczniów, jak i nauczycieli krytycznego myślenia, poszerzając ich horyzonty. Dzięki zachęcaniu uczniów do samodzielnego poszukiwania informacji na tematy analizowane podczas zajęć, stwarza im się jednocześnie okazję do utrwalenia postaw otwartych na różnorodność perspektyw oglądu i interpretacji danego zjawiska oraz wypracowanie nawyku zainteresowania złożoną rzeczywistością i sprawami obywatelskimi. W ten sposób uczniowie mogą nabywać również umiejętności podejmowania samodzielných prób interpretowania rozważanych w trakcie zajęć problemów i wzmacniać swoją osobistą identyfikację z postawami obywatelskimi. Z drugiej strony, uczniowie mogą również sami rozpoznawać istotne ograniczenia mediów tradycyjnych (na przykład manipulacyjny charakter), które w dalszym ciągu oparte są na istnieniu jednego źródła przekazu oraz względnym braku interaktywności i dyskursywności.

Wykorzystanie Internetu w prowadzeniu przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”

Przewaga wykorzystywania zasobów internetowych w nauczaniu wiedzy o społeczeństwie to również ich atrakcyjna forma i łatwy dostęp, szczególnie w odniesieniu do młodych pokoleń. Warto bowiem podkreślić, że Internet tradycyjnie uważa się za domenę ludzi młodych. Medium to jest obecnie najbardziej popularnym i atrakcyjnym środkiem przekazu wśród najmłodszych członków społeczeństwa, bowiem współczesna młodzież to w istocie kategoria, która dorastała wraz z rozwojem Internetu, a zatem jest to właściwie ta grupa wiekowa, która nie tylko najlepiej porusza się w rzeczywistości wirtualnej, ile również najmocniej się z nią identyfikuje. Z kolei atrakcyjna i wygodna forma prezentowania informacji w Internecie (na przykład materiały filmowe i dźwiękowe, prezentacje, grafiki, zdjęcia, internetowe wydania czasopism i książek) niewątpliwie tworzy znakomite warunki w kontekście skutecznego zainteresowania tak uczniów, jak i nauczycieli, wykorzystaniem zasobów internetowych w nauczaniu i uczeniu się treści przedmiotu.

Jeszcze jednym aspektem wykorzystywania zasobów internetowych w dydaktyce omawianego przedmiotu jest również daleko posunięta dzisiaj tendencja do wirtualizacji rozmaitych usług instytucjonalnych, a zatem przenoszenia różnych rozwiązań w zakresie funkcjonowania organizacji państwa i gospodarki do Internetu. Ponieważ, coraz więcej rozwiązań administracyjnych, urzędowych oraz tych związanych z funkcjonowaniem sektora prywatnego (banki, przedsiębiorstwa, różne wymiary rynku pracy) znajduje swój wyraz w coraz bardziej powszechnych aplikacjach internetowych, koniecznym staje się również uczenie, w jaki sposób poruszać się po tych systemach. W obliczu aktualnych i silnych tendencji do cyfryzacji szeregu rozmaitych systemów organizujących życie współczesnego obywatela, uczniowie muszą ukończyć szkołę z tego rodzaju umiejętnościami, aby móc skutecznie poruszać się nie tylko na lokalnym, ale również globalnym rynku pracy.

Należałoby jednak zwrócić uwagę na pewne warunki, które powinny być spełnione, aby korzystanie z zasobów internetowych w zakresie edukacji obywatelskiej mogło przynosić oczekiwane skutki. Jakkolwiek warunki te charakteryzują się bardziej uogólnionym charakterem i mogą zostać odniesione do edukacji jako całości, mają one szczególne znaczenie w kontekście szerokiej możliwości oparcia współczesnego nauczania wiedzy o społeczeństwie na korzystaniu z zasobów internetowych. Wymagana jest tu bowiem przede wszystkim umiejętność odpowiedniego funkcjonowania jednostki w sieci internetowej, charakteryzującej się rozszerzeniem przestrzeni komunikacyjnej. Umiejętność ta nie ogranicza się tylko i wyłącznie do opanowania sprawnej obsługi komputera i korzystania z

jego podstawowego oprogramowania jako podstawy zapewnienia sobie dostępu do informacji i możliwości ich przekazywania (tzw. alfabetyzm technologii), ale również obejmuje osiągnięcie pewnej kompetencji i poznania form realizowania komunikacji za pomocą wykorzystywania różnych wirtualnych kanałów.

Pomimo, że dzieci i młodzież często uważa się za jednostki wyjątkowo kompetentne w tym zakresie, wciąż zdarza się, że wielu młodych ludzi nie potrafi odpowiednio korzystać z Internetu oraz jego aplikacji. Szczególnie w uwarunkowaniach kulturowych, w których zasadniczo promowana jest rozrywka (na niekorzyść edukacji i pracy), Internet jest wśród członków młodych pokoleń kojarzony często tylko i wyłącznie z zabawą, relaksem i swego rodzaju odskocznią od rzeczywistości szkolnej. Jednocześnie wypływa stąd szereg rozmaitych zagrożeń, na które powszechnie wskazuje się w licznych opracowaniach pedagogicznych, opisujących niebezpieczne strony oddziaływania nowych mediów na reprezentantów młodych pokoleń (przykładowo cyberprzemoc, negatywny wpływ na pozbawiony ruchu i aktywności fizycznej styl życia, pogłębianie zainteresowania tylko i wyłącznie łatwo dostępnymi rozrywkami, takimi jak na przykład gry komputerowe, etc.). Z drugiej zaś strony, nawet jeśli szkoły mogą pochwalić się bogatym zapleczem technologicznym i szerokimi możliwościami włączania swoich uczniów w kontakt z nowymi technologiami informacyjnymi, niekoniecznie wiąże się to z obecnością wymaganych umiejętności informatycznych wśród uczniów. W efekcie dysponują oni niskimi kwalifikacjami do wyszukiwania i przetwarzania informacji koniecznych z punktu widzenia realizacji postawionych przed nimi zadań. Jeśli nawet uczniowie zostają wyposażeni w wiedzę o nowych programach i aplikacjach, nie potrafią wykorzystać jej szerzej, w sposób kreatywny i twórczy.

Oprócz tego, fundamentalnego znaczenia nabiera również opanowanie umiejętności związanych z poszukiwaniem, organizowaniem, selekcjonowaniem oraz ocenianiem informacji oraz formułowaniem na ich podstawie zobiektywizowanych opinii. Jednak ów tzw. „alfabetyzm informacyjny”, może być trudny do osiągnięcia z uwagi na negatywną stronę społeczeństwa informacji, jaką jest specyficzne „bombardowanie” informacjami, a tym samym nadmiar bodźców, którym poddani są współcześni użytkownicy sieci internetowej. Zjawiska te dotyczą tu nie tylko samych uczniów, którzy dopiero uczą się radzić sobie z selekcjonowaniem i ocenianiem informacji, ale mogą również dotyczyć niekiedy samych nauczycieli wiedzy i społeczeństwie, szeroko z internetowych źródeł informacji. Poza tym, nieodzownym warunkiem wykorzystania zasobów Internetu w nauczaniu przedmiotu jest również konieczność posiadania podstawowych kompetencji społecznych i pewnego stopnia

odpowiedzialności, co jest szczególnie istotne w zakresie komunikowania się młodzieży *online*. Jeśli uczniowie mają wykazywać się różnymi formami aktywności, a zatem poszukiwać i wybierać informacje, tworzyć na ich podstawie własne materiały i projekty oraz brać aktywny udział w komentowaniu wydarzeń, sondach internetowych lub dyskusjach, muszą zostać odpowiednio przygotowani nie tylko w zakresie krytycznej oceny wiarygodności i rzetelności dostępnych źródeł internetowych, ale również uświadamiać sobie elementarne reguły etyczne i przepisy prawne związane z korzystaniem z Internetu.

Reasumując, pomimo silnie rozwiniętego dzisiaj dyskursu na temat Internetu jako źródła bardzo poważnych i wielowymiarowych zagrożeń, nikt w zasadzie nie kwestionuje jego ogromnej, edukacyjnej roli, szczególnie w perspektywie szerokiej możliwości korzystania z jego zasobów internetowych. Rolę tę opisuje się zazwyczaj w kategoriach niezbędnego warunku, a nawet cywilizacyjnego wymogu, bowiem całokształt złożonych procesów organizujących rozwój cywilizacyjny zaczyna zasadniczo opierać się na informacji i konieczności stałego aktualizowania wiedzy. Fakt ten ma szczególne znaczenie zwłaszcza dla nauczycieli wiedzy o społeczeństwie, bowiem specyfika tego przedmiotu, opartego w dużej mierze na dynamicznie zmieniających się treściach i jakościowych celach wyposażenia uczniów w wiedzę, umiejętności i odpowiednie postawy, pozwala nawet na zasadnicze oparcie jego treści na źródłach pochodzących z Internetu. Jednocześnie lekcja edukacji obywatelskiej może realizować w ten sposób szerszą funkcję, stanowiąc znakomitą okazję do nauki i kształcenia odpowiednich, uczniowskich kompetencji, niezbędnych dla skutecznego posługiwania się narzędziami internetowymi.

Bibliografia

- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Kędzierska B., *Informatyczne przygotowanie nauczycieli – moda czy konieczność?*, „Edukacja” 1998, Nr 3;
- Menz M., *Czy polskiej szkole potrzebna jest edukacja obywatelska? (O potrzebie zachowania wiedzy o społeczeństwie słów kilka)*, „Wiadomości Historyczne”, 2006, Nr 5;
- Wojnarowska M., Kulasa J., *Nowoczesne technologie w nauczaniu wiedzy o społeczeństwie*, Podkarpackie Szkolenie Informatyczno-Metodyczne: materiały

szkoleniowe dostępne w witrynie internetowej:

<https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5170/Szkolenie%20nauczycieli>

[%20wiedzy%20o%20spo%C5%82ecze%C5%84stwie.pdf?sequence=1&isAllowed=y;](https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5170/Szkolenie%20nauczycieli%20wiedzy%20o%20spo%C5%82ecze%C5%84stwie.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

- Radochoński M., Przywara B. (red.), *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, Rzeszów 2004;
- Radomski A., *Internet – Nauka – Historia*, Wiedza i Edukacja, Lublin 2010;
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2002 r., Nr 51, poz. 458);
- Szczepański W., *Jak efektywnie i ciekawie uczyć wiedzy o społeczeństwie*, „Wiadomości Historyczne” 2005, Nr 5;
- Strykowski W. Skrzydlewski W. (red.), *Media i edukacja w dobie integracji*, Wydawnictwo ePMi2, Poznań 2002;
- Walter N., *Obszary edukacyjnych zastosowań Internetu*, „Studia Edukacyjne” 2012, Nr 23.